

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

Journal of Turkish Language and Literature

Araştırma Notu | Research Note

Açık Erişim | Open Access

Mahmud Celeleddin Paşa'nın *Mecmua-i Eş'ar*'ı

Mahmud Celeleddin Pasha's *Mecmua-i Eş'ar*Enis Tombul¹ ¹ Kuruma bağlı değil / Non-affiliated, İstanbul, Türkiye**Anahtar Kelimeler** Mahmud Celeleddin Paşa • Mecmua-i Eşar • 19. yüzyıl divan şiiri • şiir mecmuası • Şemseddin Ziya Bey**Keywords** Mahmud Celeleddin Pasha • Mecmua-i Eşar • 19th Century divan poetry • poetry journal • Şemseddin Ziya Bey

Giriş

Mahmud Celeleddin Paşa (1838-1899), Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde gösterdiği başarılarıyla kendini kanıtlamış bir devlet adamı, aynı zamanda bir hukuk ve tarih âlimi, şair ve bestekârdır. İstanbul'un Vefa semtinde doğan Mahmud Celeleddin Paşa, Çorlulu Ali Paşa'nın beşinci kuşak torunudur. 1853'te on beş yaşındayken Meclis-i Vâlâ Mazbata Odasında kâtip yardımcısı olarak başladığı¹ devlet vazifelerini hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. 1867-1891 yılları arasında Girit'te görevlerde bulunmuş, buradaki karışıklıkları bastırmada önemli roller oynamış; hizmetlerinden dolayı 1881'de vezirlik rütbesine yükseltilmiştir.² 18 Ocak 1899'da İstanbul'da vefat ederek Yahya Efendi Kabristanı'na defnedilmiştir. Aynı zamanda musiki yönü de kuvvetli olan Paşa'nın 200'ün üzerinde bestesi olmasına rağmen bunlardan otuz kadarı günümüze ulaşabilmiştir.³ İkinci eşi Leyla Hanım'dan olan oğlu Şemseddin Ziya Bey de önemli bir bestekârdır. Mahmud Celeleddin Paşa'nın eserlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz: *Mir'ât-ı Hakikat*, *Ravzatü'l-kâmilîn*, *Girit İhtilâli Tarihi*, *Münşeât-ı Mahmud Celeleddin Paşa*, *Miftâhü'l-esrâr*, *Ahlâk*, *Âsâr-ı Manzûme*, *Mecmua-i Eş'ar*.

Bu çalışmanın ek kısmında tenkitli neşri verilen *Mecmua-i Eş'ar* ise Paşa'nın kendi el yazısıyla yazılmış şiirlerini içermektedir. Onun, döneminde ünlü bir münşi ve hattat olması bu mecmuanın değerini ve önemini artıran bir başka unsurdur. Metnin ortaya konmasında Paşa'nın basılı divanı göz önüne alınmış, mecmuadaki şiirler divandakilerle karşılaştırılarak farklar dipnotlarda gösterilmiştir. Mecmuanın ilk defa neşredilmesiyle

Atıf | Citation: Tombul, Enis. "Mahmud Celeleddin Pasha's *Mecmua-i Eş'ar*". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature* 65, no. 1 (2025): 199-225. <https://doi.org/10.26650/TUDED2025-1586197>

 This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 2025. Tombul, E.

 Sorumlu Yazar | Corresponding author: Enis Tombul enistombul@gmail.com

¹ Mahmud Celeleddin, *Mir'ât-ı Hakikat*, haz. İsmet Miroğlu (Berekât Yayınları, 1983), 20.

² M. Celeleddin, *Mir'ât-ı Hakikat*, 20; Azmi Özcan, "Mahmud Celâleddin Paşa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 359; Yılmaz Öztuna, "Mahmud Celâleddin Paşa," *Türk Musikisi Ansiklopedisi* 2 (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1974), 3.

³ Nuri Özcan, "Mahmud Celâleddin Paşa, Musiki," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 360.

ayrıca Mahmud Celaleddin Paşa'nın divanında yer almayan bazı şiirleri ve aile efradının kesin doğum günleri ve saatleri de gün yüzüne çıkmaktadır.

1. Yazmanın Tavsifi

Mahmud Celaleddin Paşa'nın, el yazısıyla yazdığı şiirlerini içeren, kendisinin *Mecmua-i Eş'ar* olarak isimlendirdiği bu mecmua,⁴ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde NEKTY09654 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 25 varak olan mecmua, 227x144 mm boyutlarındadır. Yazı cinsi rika olup mecmuanın cildi yarım meşin, fes rengi kadifedir.

Yazmanın 2a numaralı sayfasında Sezâî-i Gülşenî'nin (ö. 1738) "Cemâliñ nûrına nisbet güneş bî-nûr u bî-ferdir / Güneş sensin ki zerrâtın nebîlerle velilerdir" matlalı gazeli ile İsâ-zâde Seyyid Mehmed Sa'deddîn'in (Sa'd'i) (ö. 1866) "Ey mahrem-i bî-müşterek-i kurb-ı Hudâ" mısraıyla başlayan rubaisi kurşun kalemle yazılmıştır.

2b'de farklı bir el yazısı ve kurşun kalemle Van'la Erzurum arasında yapıldığı söylenen Altınköprü'ye Farsça düşürülmüş bir tarih, Ahmed Faik'in ölümüne Hilmi mahlasıyla düşürülen bir tarih ve Talat Bey'e ait olduğu söylenen bir dörtlük vardır.

3a'da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinin mührü bulunur.

Yazmada 1b, 4a, 7a, 9a, 11a-13a, 14b, 15b-16b, 18a, 19a-21a, 26a olmak üzere 20 sayfa boştur.

Mecmuanın en önemli tarafı kuşkusuz müellif hattı; yani Mahmud Celaleddin Paşa'nın kendi elinden çıkmış olmasıdır. Paşa'nın, yazdığı mazbata ve tezkireler Babıali kalemlerinde örnek kabul edilen, döneminin en tanınmış münşilerinden, rik'a yazı tarzında usta bir hattat olması,⁵ bu mecmuanın değerini ve önemini artırmaktadır.

2. Mecmuanın Muhtevası

Mecmuada 22 gazel, 1 kıta, 2 şarkı ve 17 adet tarih bulunmaktadır. Düşürülen tarihler (H. 1300-1303 / M. 1882/83-1886) üç dört senelik bir devreye işaret eder.

Ayrıca, Mahmud Celaleddin Paşa'nın divanıyla karşılaştırıldığında *Mecmua-i Eş'ar*, divanda yer almayan 2 gazel ve 4 adet tarihi içermektedir. Bunlar:

"Tanzîr-i ğazel-i 'İrfân Paşa" başlıklı,

Göñül çekdikleriñ hep şîve-i baht-ı siyâhıñdır

Sevâd-ı levh-i ğam hem-reng-i dūd-ı âh u vâhıñdır

matlalı, IV numaralı ve

Ders alıp bülbül dem-i âh u figânımdan benim

Mâcerâ-yı 'aşkı naql eyler lisânımdan benim

matlalı XVI numaralı gazeller ile; Maḥdûmum Mehmed 'Âtıf'ın târîḥ-i velâdetidir başlıklı X numaralı, Maḥdûmum 'Alî Ferîdûn'ın târîḥ-i velâdeti başlıklı XI numaralı, Maḥdûmum Muştafâ Ğâlib'iñ târîḥ-i velâdeti başlıklı XIII numaralı, Ekber-i evlâdım Münîr Bey'e liḥye târîhidir başlıklı XVI numaralı tarihlerdir.

Bundan başka, Şarkiyat kısmındaki 1 numaralı "Mülk ü millet şems-i 'adliñden seniñ aldıķca nûr" mısraıyla başlayan eserin, *Mecmua-i Eş'ar*'da yer alan, divanda yer almayan ifade sayesinde Beylerbeyi Sarayı'nın yenilenmesi münasebetiyle Abdülaziz Han'a takdim edildiğini öğreniriz.

⁴İbnülemin Mahmut Kemal İnal, bu mecmuadan "Hattı destile muharrer olan mecmuai eş'arı, sahaflarda satılmış ve ahibbamızdan bir zat tarafından alınmıştır." şeklinde bahseder. Bkz. *Son Asır Türk Şairleri*, c. 1 (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969), 207.

⁵A. Özcan, "Mahmud Celâleddin Paşa," 360; Öztuna, "Mahmud Celâleddin Paşa," 3.

3. Metin Tespitinde İzlenen Yol

Burada neşredilen metin, Mahmud Celaleddin Paşa'nın *Mecmua-i Eş'ar*'ıyla *Âsâr-ı Manzûme*'sindeki (Divan) şiirlerin karşılaştırılmasıyla oluşturulmuş olup iki eserdeki farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. Dipnotlarda D harfiyle kısaltılan eser, Mahmud Celaleddin Paşa'nın 1311 yılında Girit Matbaası'nda basılan, Atatürk Kitaplığı'nda MC_Osm_O.00096 demirbaş numarasıyla kayıtlı *Âsâr-ı Manzûme*'sidir. Bu divan ayrıca Ayten Koçver tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.⁶ Mecmuada bulunan gazellerdeki eksik kalan beyitler divandan tamamlanmış, bunlar dipnotlarda belirtilmiştir. Aynı şekilde divanda yer almayıp mecmuada yer alan beyitler ve ifadeler de dipnotlarda verilmiştir. Mecmuada olduğu gibi divanda da yer alan manzumelerin divandaki yerleri, sayfa numaralarıyla belirtilmiştir.

4. Üslup ve İçerik Özellikleri

Mecmuaya genel olarak bakıldığında, Mahmud Celaleddin Paşa bir 19. yüzyıl edibi olmasına rağmen eserlerinin klasik divan şiiri özellikleri gösterdiği görülür. O, Celal mahlasıyla, 15-18. yüzyıllar arasında teşekkül etmiş; mahallileşme veya Sebk-i Hindî akımlarına dâhil olmayan bir divan edebiyatı âşık/şairi olmayı hedefliyor gibidir. Nedim'in iki gazelini tanzir etmesi de aynı doğrultuda değerlendirilebilir. Etkileşimde olduğu bir başka kişinin de 17. yüzyıl şairi Âşık Ömer olduğunu söyleyebiliriz. Paşa'nın meşhur "Ey çerh-i sitemger dil-i nâlâne dokunma" mısralı güftesi, Âşık Ömer'in şiirine nazire gibidir.⁷

Seçtiği konular sevgili, sevgilinin güzellik unsurları, aşk, ayrılık, kavuşma isteği, saki, bülbül gibi divan edebiyatının klasikleşmiş temalarından ibarettir. Şiirlerin genelinde sevgilisine kavuşmak için yalvaran, ondan ayrı kaldığı için kaderden şikâyet eden, sevgilisinin güzelliğini öven bir âşık söz konusudur.

Mecmuada kaside bulunmasa da Hz. Muhammed'e hitaben söylenmiş bir gazel ve dönemin padişahlarının çeşitli vesilelerle övüldüğü tarihler mevcuttur. Bu yönüyle Mahmud Celaleddin Paşa'nın, divan edebiyatının medhiye geleneğini devam ettirdiği görülür. Hacmi geniş olmayan bir mecmuada hatırı sayılır oranda tarih düşürmesi Paşa'nın tarihî kişiliği ve bürokratlığıyla bağdaştırılabilir. Bu tarihlerin bir kısmı bina yenilenmesi veya inşası vesilesiyle dönemin padişahlarına hitaben, bir kısmı çevresindeki bazı mühim şahsiyetlerin vefatı, bir kısmı da aile efradının doğumları ve vefatları gibi olaylar dolayısıyla düşürülmüştür. Bunlardan Beylerbeyi Sarayı'nın yenilenmesi dolayısıyla düşürülmüş olan tarih Abdülaziz Han'a; Hamidiye Caddesi, Ankara Belediye Dairesi ve Yıldız Camii'nin inşasına düşürülmüş olan tarihler Abdülhamid Han'a hitaben söylenmiştir. Bundan başka, Sultan Abdülaziz'in validesinin vefatı ve Abdülhamid Han'ın hükümdarlığı için tarih düşürmüştür. Ayrıca Mahmud Nedim Paşa'nın, Edirne valisi Kadri Paşa'nın, Kâmil Paşa'nın eşi Zeynep Hanım'ın, Gelibolu Mevlevihanesi postnişini Hüsameddin Efendi'nin vefatları dolayısıyla düşürülmüş tarihler mevcuttur.

Paşa'nın ailesinden kişiler için düşürdüğü tarihler de mecmuada önemli bir yer tutar. Bunlar oğlu Şemseddin Ziya'nın doğumu, torunu Atiye Nimetullah'ın doğumu, torunu Mahmud Cemil'in doğumu, oğlu Mehmed Atıf'ın doğumu, oğlu Ali Feridun'un doğumu, oğlu Mustafa Galib'in doğumu, büyük oğlu Münir Bey'in sakalının çıkması, annesinin vefatına düşürdüğü tarihlerdir.

Mecmuayı özgün kılan bir başka taraf da Mahmud Celaleddin Paşa'nın, divandan farklı olarak, çocuklarının ve torunlarının doğumuna düşürdüğü tarihlerde doğum günlerini ve saatlerini dakikalarına kadar ayrıntılı bir biçimde not etmiş olmasıdır. Böylece Paşa'nın oğlu olan ünlü bestekâr Şemseddin Ziya Bey'in, kaynaklarda yer aldığı gibi 1882 yılında değil, 15 Ekim 1883 Pazartesi gecesi doğduğu anlaşılmaktadır. Halbuki Paşa'nın divanında da yer alan tarihin ilk mısraında Şemseddin Ziya Bey'in 1300 senesi Zilhiccesi'nin Kurban Bayramı'nda doğduğu bilgisi verilmektedir. Divanda tam gün verilmemiş olsa dahi söz konusu Kurban

⁶Ayten Koçver, "Mahmud Celaleddin Paşa Divanı İnceleme-Metin" (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008), Ulusal Tez Merkezi (228839).

⁷Ayrıca, Medeni Aziz Efendi'nin kaynaklarda güfte sahibi Âşık Ömer olarak görünen hicaz şarkısının, Mahmud Celaleddin Paşa'nın şiirinden bestelendiği anlaşılmaktadır. Bkz. Enis Tombul, "Asıl Söz Sahipleri - II", *Darülelhan Mecmuası* 13 (2022): 44-45.

Bayramı olduğu için 10 ila 14 Zilhicce arasında herhangi bir gün kabul edilse bile bu, yine Miladi 1883 senesine tekabül eder. Mecmuada, divandan farklı ve daha ayrıntılı olarak Şemseddin Ziya Bey'in 13 Zilhicce 1300 Pazartesi gecesi saat 9'da doğduğu yazılmıştır. Paşa ayrıca mecmuada Hicri tarihlerin yanında Rumi tarihleri de not etmiştir.

Paşa'nın düşürdüğü tarihlere göre oğlu Şemseddin Ziya Bey 15 Ekim 1883 Pazartesi gecesi saat 9'da, torunu Atiye Nimetullah Hanım 28 Aralık 1883 Cuma günü saat 3'ü 8 geçe, torunu Mahmud Cemil Bey 12 Ekim 1885 Cuma günü saat 5'i 8 geçe, oğlu Mustafa Galib Bey 27 Kasım 1884 Perşembe gecesi saat 12'yi 45 geçe, oğlu Mehmed Atıf Bey 26 Ocak 1886 Salı gecesi saat 10'da, oğlu Ali Feridun Bey 11 Haziran 1887 Cumartesi akşamı saat 6'yı 10 geçe dünyaya gelmiştir.

Sonuç

Mahmud Celaleddin Paşa, Osmanlı'nın 19. yüzyılının önemli devlet adamlarından biri olmanın yanı sıra edebiyat, müzik ve tarih gibi birçok alanda derin birikime sahip bir şahsiyettir. Hem devlet yönetimindeki başarıları hem de kültürel mirasa katkıları, onun çok yönlü kişiliğini gözler önüne serer. Tarih alanındaki eserleri, dönemin sosyal, kültürel ve siyasal atmosferine ışık tutarken şiirleri onun divan edebiyatının klasik formlarını yaşatmaya çalışan bir şair olarak tanınmasına olanak tanır. Onun, bu makalede tenkitli neşri yapılan *Mecmua-i Eş'ar*'ı, müellif hattı olması ve divanda yer almayan bazı şiirleri de içermesi yönleriyle Paşa'nın edebî ve öznel mirasına ışık tutan önemli bir kaynaktır. Bu eser onun kendi kaleminden çıktığı için divanında da yer alan bazı şiirlerin doğru versiyonlarının ortaya konulmasını sağlar. Mecmuada yer alan şiirlerde Paşa, divan edebiyatı geleneğine bağlı kalmakla birlikte kişisel yaşamını ve dönemin önemli olaylarını da yansıtmaktadır. Özellikle tarihler ekseninden değerlendirildiğinde mecmua, Paşa'nın ailesinin ve yakın çevresinin hayatındaki önemli anları, doğumları ve vefatları kaydetmesi yönüyle sadece edebî değil, aynı zamanda tarihî bir değer taşır. Paşa'nın çocuklarının doğumlarını dakikası dakikasına kaydetmesi, onun hem bireysel hem de toplumsal hafızaya olan katkısını vurgular. Bu yönleriyle mecmua, Osmanlı tarihine ve Mahmud Celaleddin Paşa'nın biyografisine önemli katkılar sunmaktadır. Mahmud Celaleddin Paşa'nın kalemi ve sanatı, onu yalnızca bir devlet adamı olarak değil, aynı zamanda bir kültür insanı olarak da hatırlatacaktır.

Yazar Bilgileri
Author Details

Enis Tombul (Dr.)

¹ Kuruma bağlı değil / Non-affiliated, İstanbul, Türkiye

0000-0002-7619-1080

enistombul@gmail.com

Kaynakça | References

- Büyükkarcı Yılmaz, Fatma. *Firdevsî-i ʿAvvāl and His Daʿvet-nāme*. Cambridge: Harvard Üniversitesi Yakınoğlu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995.
- Can, Selman. "Yıldız Camii." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 43 (2013): 540-541.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal. *Son Asır Türk Şairleri*, c. 1. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969.
- Koçver, Ayten. "Mahmud Celaleddin Paşa Divanı İnceleme-Metin." Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008. Ulusal Tez Merkezi (228839).
- Kolay, Emre. "Kaybolan Bir Mimari Miras: Ankara Belediye Dairesi." *Ankara Araştırmaları Dergisi* 6, no. 2 (Aralık 2018): 237-248. <https://doi.org/10.5505/jas.2018.29981>
- Kutlar Oğuz, Fatma S. "Sa'dî ve Dîvânçe'si." *Hacettepe Türkoloji* 50. *Yıl Armağanı* içinde, ed. Nurtaç Ergün-Atbaşı ve Koray Üstün. Nobel Yayınları, 2021.
- Mahmud Celaleddin. *Âsâr-ı Manzûme*. Girit, 1311.
- Mahmud Celaleddin. *Mecmua-i Eş'ar*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi NEKTY09654
- Mahmud Celaleddin. *Mir'ât-ı Hakikat*. haz. İsmet Miroğlu. Berekât Yayınları, 1983.

- Özcan, Azmi. "Mahmud Celâleddin Paşa." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27: 359-360. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Özcan, Nuri. "Mahmud Celâleddin Paşa, Musiki." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27: 360. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Öztekin, Özge. "Tarih Manzumelerine Göre XIX. Yüzyılda Ankara." *Ankara Araştırmaları Dergisi* 3, no. 2 (Aralık 2015): 212-219. <https://doi.org/10.5505/jas.2015.19480>
- Öztuna, Yılmaz. "Mahmud Celâleddin Paşa." *Türk Musikisi Ansiklopedisi* 2: 3-4. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1974.
- Özuygun, Ali Rıza. *Hasan Sezai Divanı*. Buhara Yayınları, 2005.
- Tanrıkorur, Ş. Barihüda. "Gelibolu Mevlevîhânesi." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14: 6-8. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Tombul, Enis. "Asıl Söz Sahipleri - II." *Darülelhan Mecmuası* 13 (2022): 44-45.

Ek | Appendix

-METİN-

[1a] Nāfi'a nāzırı esbak Maḥmūd Celāleddīn Paşa'nıñ ḥaṭṭ-ı destiyle muḥarrer āsār-ı kalemiiyesidir.

[3b] Mecmū'a-i Eş'ar-ı 'Abd-i Ḥaḳīr

ĠAZELİYYÂT

Ḥarfü'l-elif

I⁸

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Şuḳḳa-i ālām u miḥnet elde rāyetdir baña
Yāre 'arż-ı nāle vü feryād 'ādetdir baña
2. Çok mudur pūyān olursam deşt-i ğamda sevdigim
Kūhsār-ı firḳatiñ cāy-ı iḳāmetdir baña
3. Göz görüp meftūn-ı nūr-ı çeşmiñ oldu sākiyā
Göz süzerken bāde süz 'ayn-ı 'ināyetdir baña
4. Ezber etdikce yüzinden muşḥaf-ı ruḥsārıñı
Süre-i nūr-ı cemāliñ dilde āyetdir baña⁹
5. Bir daḳīka nā'il-i bezm-i vişāl olsam eger
Gün o gün hem dem o dem sā'at o sā'atdır baña
6. Āteş-i dil-süz-ı ḥasret iştī'āl etdi **Celāl**
İftirāk-ı yār bādī-i ḥarāretdir bana

II¹⁰

[Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

1. Perişān kākülün murğ-ı füsūna lānedir gūyā
Tolaşdı aña şad-çāk oldu göñlüm şānedir gūyā
2. Mey-i gül-reng-i işve toplayıp ḥumḥāne resm etmiş
Dü çeşmiñ kim süzülmüş nāzdan peymānedir gūyā
3. Sarāy-ı dil ki mi'mārī-i vaşlıñla yapılmışdı
Yıkıldı şadme-i hicriñ ile vīrānedir gūyā

⁸D s. 51-52

⁹Bu beyit divanda yer almıyor.

¹⁰D s. 51

4. Bir âteş-pâresin kim şem'a-i ruhsârîña her şeb
Ten-i maḥrûr atıp kendin yanar pervânedir gûyâ
5. İnanmazsın dil-i bîçâre takrîr etse aḥvâlin
Ḥaḳîkatler seniñ 'indiñde¹¹ hep efsânedir gûyâ
6. O dendânlar ki zînet-sâz-ı yâḳût-ı dehâniñdir
Dizilmiş sübhâ-i efkârda dürdânedir gûyâ
7. **Celâl** ebḥâs-ı zülf-i yâri zincîr-i teselsül-veş¹²
Ḳalem silk-i beyâna çekmede dîvânedir gûyâ

[4b] Ḥarfü'r-râ

III¹³

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

1. Gözümden cûş eden ḥünîn cûlar hep seniñçündür
Raḳîbe dökdüğüm şu âb-rûlar hep seniñçündür
2. Cemâliñden beni ehl-i ḥaseddir eyleyen mehcûr
Bunu bil nâzenînim ol 'adûlar hep seniñçündür
3. Geçer leyl ü nehârim zîkr-i esbâb-ı vişâliñle
Olan dergâh-ı dilde hây u hûlar hep seniñçündür
4. Ḥayâliñle tesellî bulmada şimdi dil-i nâşâd
Anıñ zımnında mevcûd ârzûlar hep seniñçündür
5. Ğarîbim derd-i hicrânıñ ile ḳaddim dü tâ yoksa
Kim eylerdi raḳîbe ser-fürûlar hep seniñçündür
6. Ḥumâr-ı firḳatiñle ser-nigûn peymâneler zîrâ
Dürüstî vü şikestî-i sebûlar hep seniñçündür
7. **Celâl**-i bî-mecâliñ çâre-i vuşlat arar ḥâlâ
Mesâ'il emeller cüst ü cûlar hep seniñçündür

IV¹⁴

Tanzîr-i ğazel-i İrfân Paşa

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

1. Göñül çekdikleriñ hep şîve-i baḥt-ı siyâhiñdir
Sevâd-ı levḥ-i ğam hem-reng-i düd-ı âh u vâhiñdir

¹¹ك yerine ن ile yazılmış.

¹²teselsül-veş; müselsel-veş D s. 51

¹³D s. 57

¹⁴Bu gazel divanda yer almıyor.

2. Hıttāb-ı nāzenīn-i yār ile mesrūr iken şimdi
İttāb u serzenişler bā'is-i hāl-i tebāhıñdır
3. Esīr olduñ o şāh-ı hūsne mādām ihtiyārıñla
Cefā eylerse de şabr et ki fermān pādīşāhıñdır
4. Bisāt-ı ārzūyu pāyine ferş et ki cānānıñ
Metā'-ı vuşlatı sermāye-i emn ü refāhıñdır
5. Şaşırmış kūy-ı vaşlın tīh-i hayretde gezer cānā
Delīl ol kim **Celāl**'e 'aşıq-ı güm-kerde rāhıñdır

[5a] V¹⁵

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Gül dehānından tebessüm ile dendān gösterir
Kendini bu vech ile dildār hāndān gösterir
2. Mübtelā-yı tāl'at-ı cānān mehcūr olsa da
Nāle kılmaz¹⁶ göñlünü mesrūr u şādān gösterir
3. Bir iki cām ile mest olsa dem-i ülfetde yār
Bezm-i meyde rakş içün ağıyāra meydān gösterir
4. Kākül-i zertārını çekse başından gerdene
Levhā-i sīm üzre işlenmiş kılabdān gösterir
5. Teşnegān-ı vaşlını te'sīr-i sūz-ı hicr ile
Bahse¹⁷ talmışken görüp çāh-ı zenaḥdān gösterir
6. Gevher-i nazm ile yāre 'arz-ı hāl eyle **Celāl**
Çārsū-yı 'aşkda zīrā kadir-dān gösterir

VI¹⁸

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. 'Aks-i dīdārı ki yārin dīde-i terden geçer
Bir perīdir şüretā mir'āt-ı enverden geçer
2. Zülf-i pīç-ā-pīçine düşse resenbāz-ı ḥayāl
Mū-be-mū tavşīf-i evtārında çenberden geçer

¹⁵D s. 57-58

¹⁶kılmaz: etmez D s. 57

¹⁷Bahse: Hüzne D s. 58

¹⁸D s. 58-59

3. Būy-ı pistānı meşāmm-ı cāna verdikce şafā
Micmer-i efkār kūrş-ı misk ü 'anberden geçer
4. Mübtelā-yı derd-i ḥasret cüst ü cū-yı vaşl ile
Vādi-i ḥayretde hevl-engīz ma'berden geçer
5. Baḳsaña seylāb-ı ḥūnīn-i dü çeşmim gūyiyā
İki Nīl-i āteşindir Baḥr-i Aḥmer'den geçer
6. Hey ne sengīn-dilsin ey zālīm saña etmez eṣer
Mīḥ-i pūladī-e efġānım ki mermerden geçer
7. Bu ġazelle peyrev-i Leylā-yı 'aşr oldum **Celāl**
Gevher-i naẓmım anıñçün ḥāme-i zerden geçer

[5b] VII¹⁹

Tanzīr-i ġazel-i Nedīm²⁰

[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

1. Şeb-i vuşlatda ki āġūşuma cānāne gelir
Dilden āsār-ı şafā tā ḥarem-i cāne gelir
2. O kadar şad kere ābrū ki anıñ vaşfında
Çākī-i dāmen-i endīşe girībāne gelir
3. Açıl ey ġonca-i nevzādım utanma şimdi
Mey-i gül-reng-i feraḥzā ṭolu peymāne gelir
4. Nīmce buse dirīġ etme zenaḥdānıñdan
Sibdir bir gün olur ol daḥi dendāne gelir
5. Çok elem çekmiş idim 'ālem-i mehcūrīde
İsteseñ söylerim ammā saña efsāne gelir
6. Şöyle gitsen gece gūlzāre sen ey serv-i revān
Tābiş-i ḥüsn-i cihān-sūzuña pervāne gelir
7. O kadar nāz ile āmīḥtedir kim cismiñ
Yürüseñ nāz-ı ḥırāmıñ ile yan yana gelir
8. Bezm-i vaşlında nedīm olsa **Celāl**-i zārıñ
Şevk-i şūrīde ile ḥāmesi cevlāne gelir

¹⁹D s. 59

²⁰Divanda bu gazelin nazire olduğu belirtilmemiştir.

VIII²¹Tanzîr-i ğazel-i Nedîm²²

[Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

1. O nâzenîn ki büt-i 'işveler ħarîdesidir
Füsûn u fitnede emsâliniñ ferîdesidir
2. Göñül o çeşm-i ğazâliñ şikârı olmuşiken
Sinân-ı ğamze-i ser-tîziniñ remîdesidir²³
3. Beyâż-ı levh-i cebîninde naķş-ı ebrûlar
Berât-ı cāzibe-i ħüsnünüñ keşîdesidir
4. Ħayâl-i kâmet-i mevzûnu beyt-i ħâtırda
Ħirâm u 'işvesi evşâfınıñ neşîdesidir
5. Şeker midir nedir ol lebleriñ diyü şordum
Dedi o ğonca-dehen tâze gül 'aķîdesidir
6. Lisân-ı bûlbûl-i şûrîde vaķt-i gülşende
Bahâr-ı 'aşķ-ı şu'ûnâtınıñ cerîdesidir
7. Zebûn-ı pençe-i cevri-i ħümâ-yı tannâzım
Celâl çâk-i ğirîbân anıñ derîdesidir

[6a] Ħarfü'z-zâ

IX²⁴

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

1. Ğamiñla dîde pür-ĥûn ħâtırım bir dem şafâ bulmaz
Göñül dîvânesi zincîr-i zülfüñden rehâ bulmaz
2. Ħayâl âyînesine 'aks edince resm-i dîdârıñ
O şûretle çıkardım naķş-ı ħüsnüñ ki fenâ bulmaz
3. Yetiş bîmârdır hicriñle cismim ey tábîb-i nâz
Eger nevk-i müjeñle kıan alınmazsa şifâ bulmaz
4. Dü çeşmimden akan yaş besliyor maĥşûl-i sevdâyı
Şulanmazsa çemen ma'lûmdur neşv ü nemâ bulmaz
5. Ğubâr-âlûd-ı miĥnet oldu hengâm-ı taĥassürde
Görünmezseñ eger mir'ât-ı dîde incilâ bulmaz

²¹D s. 59-60²²Divanda bu gazelin nazire olduğı belirtilmemiştir.²³Bu beyit *Mecmua-i Eş'ar'*'da yer almamakta olup divandan eklenmiştir.²⁴D s. 64

6. Nümāyān olsa kākül arasından mihr-i ruḥsārīñ
Olur māh-ı şeb-ārā münḥasif encüm zīyā bulmaz

7. **Celāl**-i bī-mecālīñ vādi-i ḥayretde ḳalmışdır
Ser-i kūyuñ bilir bir ğam-gūsār u reh-nümā bulmaz

X²⁵

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Aldı 'aqlım bir nihāl-i nāz ister istemez
Oldu göñlüm āh ile demsāz ister istemez
2. Ḥavfım oldur ki görüp kūyundaki aġyārı yār
Va'd-i vaşlın eylemez incāz ister istemez
3. Naḥl-i gül-bergi olur etdikce gülşende ḥırām
Serve sünbülzāre reşk-endāz ister istemez
4. Öyle āhūdur ki bend etse kemend-i zülfüne
Murğ-ı cān tenden eder pervāz ister istemez
5. Āhlar feryādlar seylāb-ı eşk ü nāleler
Derd-i hicrānı eder ibrāz ister istemez
6. Dāsītān-ı 'aşḳa bu tarz-ı nevīn ile **Celāl**
Ṭab'-ı şūḥum eyledi āġāz ister istemez

[6b] Ḥarfü'r-rādandır

XI²⁶

[Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1. Şaçıñ ki güllere gülşende bŷy-efşāndır
Şabā seḥerde anı neşr eder perīşāndır
2. Bahār içinde 'aceb nevbahār resm eyler
O gül yüzüñ ki seniñ revnaḳ-ı bahārāndır
3. Nedir bu mertebe benden tebā'üd ey āhū
Ki deşt-i 'işvede ardınca dil şitābāndır
4. Düşünce āyīneye 'aks-i mihr-i ruḥsārīñ
Vücūd-ı nāzikiñiñ cilvesi nümāyāndır

²⁵D s. 65

²⁶D s. 60

5. **Celāl** o naḥl-i berümend-i nāza baḳ ki yine

Adım adım çemen-i fitnede ḥırāmandır

[7b] Ḥarfü'l-kāfXII²⁷

[Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün]

1. Göñlüm o dem ki olmuş idi mübtelâ-yı 'aşḳ
Geldi ser-i felek-zedeye biñ belâ-yı 'aşḳ
2. Başdı ḥumâr-ı neşve-i cām-ı vişâl-i yâr
Çıkdı derûn-ı sînenen artık şafâ-yı 'aşḳ
3. Bâğ-ı emel bozuldu raḳîbân edip hücüm
Âzürde kıldı cismimi ḥâr-ı cefâ-yı 'aşḳ
4. Bilmez idim bu mertebe 'aşḳıñ mehâlikin
Yokmuş meger ki zerre kadar bir vefâ-yı 'aşḳ
5. Tenhâ-nişîn-i genc-i ğam etdi felek beni
Yâr ile meskenim idi evvel sarây-ı 'aşḳ
6. Fer gitdi kanlı yaş ile mir'ât-ı dîdeden
Bilmem ne kâr eyleyecekdir cilâ-yı 'aşḳ
7. Leylî-i zülf-i yâre tolaşdırdım 'aḳlımı
Oldum **Celāl** böyle esîr-i hevâ-yı 'aşḳ

[8a] Ḥarfü'l-kāfXIII²⁸

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1. Hüsni dil-sûza²⁹ tağıldıkça verir şân zülfüñ
Tolaşır şâne-i efkâra perîşân zülfüñ
2. Üstüne ditrer esirger anı yâd ellerden
Ruḥ-ı gül-reng-i semen-sāya nigeḥbân zülfüñ
3. Tolaşıp sāye-i şeb-rengi nihân olsa daḥi
Yine âyîne-i çeşmimde nümâyân zülfüñ
4. Şaklanır 'âlem-i vuşlatda dil-i âşüfte
Ravza-i sîne-i sîmîne ḥıyâbân zülfüñ

²⁷D s. 71-72²⁸D s. 73²⁹dil-sûza: cân-sûza D s. 73

5. Cāme-h^vābında açıldııca verir sūnbüle bū
Nāşir-i nūkhet-i ezhār-ı bahārān zūlfüñ
6. Mū-miyāna dökülüp hālet-i mestīde olur
Bezm-i 'uşşāka demādem ıarab-efşān zūlfüñ
7. Būse-çīn olmağı isterdi **Celāl**-i zārıñ
Gerden ü sīnede hīç vermedi meydān zūlfüñ

[8b] Harfū'l-lām

XIV³⁰

[Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün]

1. Niçün füzūnter āh u figānıñ ey bülbul
Nedir diliñdeki rāz-ı nihānıñ ey bülbul
2. Hükūmetiñ yakışır nevbahār 'ālemine
Çemende gül varağı āşiyānıñ ey bülbul
3. 'Arūs-ı goncaya vuşlat ümīdi olmasa ger
Açar mısıñ 'acabā hīç dehānıñ ey bülbul
4. Nedir o nağme-i dil-cū şadā-yı hoş elhān
Kaşīde-h^vānı mısıñ gülsitānıñ ey bülbul
5. Şabā getirmese būy-ı gülü olur mu idi
Maķām-ı hubb-ı vaţan dilsitānıñ ey bülbul
6. Piyāle gonca-i gül jāleler şarāb olmuş
Geçir şafālar ile hep zamānıñ ey bülbul
7. Kimiñle hem-dem olurduñ dikenler üstünde
Egerçi sevmese gülzārı cānıñ ey bülbul
8. Nevālarıñ işidip gül-izār faşlından
Figānı artmadadır muṭrıbānıñ ey bülbul
9. **Celāl** olsa da peyrev Münīf Paşa'ya
Yine edā edemez dāsītānıñ ey bülbul

³⁰D s. 75

[9b] Harfû'l-mîmXV³¹

[Mefûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün]

1. Hünâb-ı ğamla firâkat-i dîdâre ağlarım
Pür yare sîne hasret-i dildâre ağlarım
2. El degmez oldu kâkül-i gül-büy-ı yâre âh
Bu devr-i cevri ü baht-ı siyehkâre ağlarım³²
3. Faşl-ı bahâr geçdigine eylemem esef
Bülbülden ayrılır diyü gülzâre ağlarım
4. Hicr 'âleminde tesliyet-i hâtırım budur³³
Düşdü rakîb pençesine yâre ağlarım
5. Cânâna cân fedâ ederim gerçi cismimi
Tığ-i müjeyle eyledi şad pâre ağlarım
6. Derd-i firâk şöyle eser etdi kim **Celâl**
Bilmem devâ-yı vuşlatı hemvâre ağlarım

XVI³⁴

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1. Ders alıp bülbül dem-i âh u figânımdan benim
Mâcerâ-yı 'aşkı nakl eyler lisânımdan benim
2. Baht-ı zülfüñ inceden ince açıldıkça olur
Münteşir serrişte-i râzım zebânımdan benim
3. Lebden âteş aldı dil bûs eyleyince la'liñi
Mevc urur işte yanar tağlar dehânımdan benim
4. Kâkülün yüz verse isterdim yanağıñ öpmegi
Kara bahtım n'eyleyim ayırdı yanımdan benim
5. Neş'e-mend-i bâde-i 'aynû'l-hayâta vaşl iken
Tâli'im ol rûhu tefrîk etdi cânımdan benim
6. Yâr acır bir kahtresin 'arz eylesem iltip **Celâl**
Kan akar hasretle çeşm-i hün-feşânımdan benim

³¹D s. 77³²Bu beyit divanda yer almıyor.³³Hicr 'âleminde tesliyet-i hâtırım budur: Hicr 'âleminde kaldığıma ağlamam fakat D s. 77³⁴Bu gazel divanda yer almıyor.

[10a] XVII³⁵

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Serv-i nāzım ḥasretiñle rūz u şeb kan ağlarım
Şivekārım firqatiñ derdiyle her ān ağlarım
2. Şubḥ-ı vaşlıñ olduğıçün ḥā'ili baḥt-ı siyāh
Zulmet-i ğamdan edip feryād u efġān ağlarım
3. Aldı cānānı sipihr-i kīne cevvalden dirġ
Āteş-i ḥasretle sīnem oldu pūryān ağlarım³⁶
4. Kāra baḥtım olalı Leylā-yı zūlfüñ ḥā'ili
Zulmet-i ğamdan edip feryād u efġān ağlarım
5. Āh ey zālīm felek sen mi ayırdıñ yārimi
Āteş-i ḥasretle sīnem oldu pūryān ağlarım³⁷
6. Ey şaçı Leylā yetiş zīrā seniñ Mecnūn'uhnām
Deşt ü şahrāda olup 'aşkıñla pūyān ağlarım
7. Cām-ı lebrīz-i vişāliñle göñül pūr kām idi
Şimdi firkatle kebāb oldu ten ü cān ağlarım
8. Meyl-i cānāndan şifā ummakdadır ḥālā **Celāl**
Derd-i hicrāna eger olmazsa dermān ağlarım

[10b] Harfū'n-nūnXVIII³⁸

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Ben naşıl yanmağdayım ol şūḥa dünyā söylesin³⁹
Söylemem sūz-ı derūnum nār-ı sevdā söylesin
2. Öyle te'sīr etdi kim keyfiyyet-i şaḥbā-yı 'aşk
Ben neyim bilmem şoran var ise mīnā söylesin
3. Nağme-i āhım gibi muṭrıb nevā-yı derdimi
Meclis-i 'uşşāğda sūz-ı dilārā söylesin
4. Mihr-i rüy-ı yāre baksın bir de kendi nūruna
Beñzemez mi āfitāb-ı 'ālem-ārā söylesin

³⁵D s. 78³⁶2 ve 3. beyitler, *Mecmua-i Eş'ar'*da yer almamakta olup divandan eklenmiştir.³⁷Bu beyit divanda yer almıyor.³⁸D s. 81³⁹Ben naşıl yanmağdayım ol şūḥa dünyā söylesin: İbtilāsın yāre göñlüm bī-muḥābā söylesin D s. 81

5. Peyrev oldu hāme memdūh-ı sūhan-sāza **Celāl**

‘Āşıkāne hāl-i dil baḥsinde ma'nā söylesin

[13b] Harfū'l-hāXIX⁴⁰

[Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

1. Yetiş imdādıma kehfū'l-amānsın yā Resūlallāh
Melāz u mültecā-yı 'ācizānsın yā Resūlallāh
2. Huzūr-ı Haḫ'da 'iṣyānım degildir kābil-i ta'dād
'Uṣāta sen ṣeff-i bī-gümānsın yā Resūlallāh
3. Yıkıldım bār-ı cürm altında kaldım el-meded şimdi
Elim tut dest-gır-i mücrimānsın yā Resūlallāh
4. Şaşırdım rāh-ı Haḫḫ'ı vād-i zulmetde pūyānım
Delil ol rehber-i bīḫāregānsın yā Resūlallāh
5. Göñülde şeb-çerāğ-ı ḫubb-ı zātıñdır ziyā-baḫṣā
Fürūğ-efṣān-ı cism-i 'āşıkānsın yā Resūlallāh
6. Dirīğ etme bu teşne bendeñe feyyāze-i lüṭfuñ
Ki ḫavz-ı rahmete āb-ı revānsın yā Resūlallāh
7. Ḥayāt-efzā-yı 'ālemdir vücūd-ı eşrefiñ hālā
Göñüllerde nihān cān içre cānsın yā Resūlallāh
8. Hudā zātıñ için ḫalk eyledi bi'l-cümle ekvānı
Ḥabībullāhsın faḫr-ı cihānsın yā Resūlallāh
9. Daḫīlekdir **Celāl**-i bī-mecālī eyleme maḫzūn
Günehkārāna zīrā sāye-bānsın yā Resūlallāh

[14a] XX⁴¹

[Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün]

1. Ey çerḫ-i sitem-ger dil-i nālāna toḫunma
Hicr 'ālemdir etdigim efgāna toḫunma
2. Ey tīg-i elem yāreledin cismimi bārī
Cānānıma nezr eyledigim cāna toḫunma

⁴⁰D s. 3-4⁴¹D s. 85

3. Ey bād-ı şabā uğrar iseñ yāre selām et
Tel kırma şaķın zūlf-i perīşāna     nma
4. Ey ğamze g  zet kendini seyl  b-ı bel  dan
  nlar d  k  l  r     me-i     m  na     nma
5. Ey t  r-i cef   zahm  n   onulmaz cigerimde
Ra  m eyle n  olur h    r-ı v  r  na     nma
6. Ey b  de eger y  rim i  erse seni bensiz
Ver ne  e fa  at nergis-i mest  na     nma
7. Ey h  n  er-i ğam s  nesini delme **Cel  l**'i  n
All  h i    n ol h  ste-i hicr  na     nma

XXI⁴²

[Mef    l  n mef    l  n mef    l  n mef    l  n]

1. H  y  l-i serv-  addi  n d  de-i h  sretde t  rdu  ca
Siri  kim c     eder mecr  -yı dil   h ile t  ldu  ca
2. Ley  l  -i fir    n  da gelir mi h    ba isti  d  d
Temenn  -i şab    -ı va  l ile b  d  r oldu  ca
3. Yeti  mez b  d-ı   h-ı   te  n   ok r  zg  r oldu
  b   b  r   yeti  dir s  zi  m sen y  ri buldu  ca
4. Eder i  y   h  r  b olmu   iken te    r-i hicriyle
Dil-i derd-    n  y   sevdiğim ğurbetde   ordu  ca
5. K    y     mi bulur bir dem   ceb verd-i ter-i h    r
Sem  m-ı n  le v   e  ğ  n u hicr  n ile   oldu  ca
6. **Cel  l** emv  c-ı ba  r-ı       ke  t  -i dili     r
Eder tesy  r s  y-ı y  re bir g  n b  yle co  du  ca

[15a] H  rf    l-y  

XXII⁴³

[F    l  t  n f    l  t  n f    l  t  n f    l  n]

1.   ub  -dem g  rd  m ki h    b  de o nevreste g  l  
  nca-ve   a  m     giri  b  n  n   ağ  lm     k  k  l  

⁴²D s. 86⁴³D s. 89

2. Şöyle serpilmişdi ol zülf-i siyeh kim rüyine
Andırırdı yâsemenlikde yetişmiş sünbülü
3. Neş'elenmiş cām-ı meyle gâlibā akşamdan
Reng-i la'i-nâbı ta'yîn eyliyor tâb-ı mülû
4. Gül gül olmuş derlemiş ruhsârı h'vâb-ı nâzdan
Bir gül-i ter jâlesi gûyâ ki hâl-i fülfulû
5. Neyşeker tûṭı-i ṭab'a lezzet-i güftâr-ı yâr
Şühûdur zîrâ **Celâl** ol bâğ-ı hüsnüñ bûlbûlû

[17a] Kıṭ'a⁴⁴

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Pādişāhım rûz-ı mes'ûd-ı cûlûsuñdur seniñ
Mebde-i fevz ü sa'âdet menşe-i emn ü emân
2. Böyle çok sâl ü zamân etsin cihānda iftiḥâr
Zât-ı şāhâneñle taḥt-ı şevket-i 'Osmāniyân

[17b] ŞARKİYYÂT

I⁴⁵

Beglerbegi sâhil-sarâyınıñ tecdîdi münâsebetiyle 'Abdül'azîz Hân merḥûma taḥdîm olunan şarkıdır.⁴⁶

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Mülk ü millet şems-i 'adliñden seniñ aldıḳca nûr
Müstezâd olmaḳdadır günden güne zevḳ u ḥubûr
Taḥtgâh-ı⁴⁷ şevket ü iclâlde ṭurduḳca ṭur
Naḳarât
Pādişāhım bu sarâyı ede Ḥaḳ dârü's-sürûr
2. Devlete nāfi' nice âsârı icâd eylediñ
Mülkü iḳdāmıñ ile ma'mûr u âbâd eylediñ
İşte şimdi böyle bir nev ṭarḥ bünyâd eyledin
Ayẓan
3. Maṭla'-ı mihr ü 'ināyetdir o beyt-i salṭanat
Mısrā'eyn-i bâbı neşr eyler cihāna merḥamet
Ṭâḳ-ı bālâsında zâhirdir fûrûğ-ı ma'delet⁴⁸

⁴⁴D s. 127

⁴⁵D s. 91

⁴⁶Bu ifade divanda yer almıyor.

⁴⁷Taḥtgâh-ı: Sen serîr-i D s. 91

⁴⁸Ṭâḳ-ı bālâsında zâhirdir fûrûğ-ı ma'delet: Revzeninden münteşir olmaḳda nûr-ı ma'delet D s. 91

Ayzan

4. Sāhil-i deryādan ol āyīne-i 'ālem-nümā
 Baḥş eder arz ü semāya sū-be-sū zīb ü bahā
 'Abd-i maḥşūşuñ **Celāl** etmekdedir böyle du'ā
Ayzan

[18b] II⁴⁹

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. İğbirār-ı ḥāṭırıñ pek bī-ḥuzūr eyler beni
 Nāzenīnim şaklama bir şey mi incitdi seni
 Dāğdār etmekde gözden atdığıñ müjgān teni
Naḳarāt
 Nāzenīnim şaklama bir şey mi incitdi seni
2. Gizli gizli sen neden āh u fiğān etmekdesiñ
 'Aşıka maḥzūn bakışla ḳaşd-ı cān etmekdesiñ
 Yā niçün ḥāl-i dili benden nihān etmekdesiñ
Ayzan
3. Boynunu bükmüş oturmuşsuñ nedir bu ḥayretiñ
 Sevdigim ğāyet merāk oldu baña şu ḥāletiñ
 Muṭlaḳā iç yüzü vardır söyle bu keyfiyyetiñ
Ayzan

[21b] [TARİHLER]I⁵⁰

Maḥmūd Nedīm Paşa'ya vefāt tārīhidir
 [Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Bu misāfir-ḥāne-i fānīde herkes 'ākıbet
 İrci'ī⁵¹ fermānına elbette eyler imtişāl
2. İşte bu merḥūm idi dünyāda bir necl-i necīb
 Sevḳ-i isti'dād ile devletde bulmuşdu kemāl
3. Çok menāşıb devr edip iḳbāl-i 'ālū'l-āl ile
 Etdi Ḥan 'Abdül'azīz merḥūma kesb-i ittişāl
4. İki def'a şadr-ı a'zam eyledi ol pādīşāh
 Oldu bābı mercī-i erbāb-ı ḥācāt u ricāl

⁴⁹D s. 95⁵⁰D s. 42⁵¹İrci'î ilâ rabbiki râdiyeten merdiyye(ten): Razi olarak ve kendisinden razı olunmuş olarak Rabbine dön. (10 Fecr suresi, 28. ayet)

5. Bir zamān āsār-ı istirkāb ile gördü cefā
Bir zamān da 'uzlet ü ğurbetde çekmişdi melāl
6. Oldu āhır Hāzret-i 'Abdülhamīd Hān dest-gīr
Kalmamışdı levh-i iqbālinde naqş-ı inf'āl
7. Altmış geçmişti sinni kıldı dünyādan güzer
Eylesin ğufrānına lāyık Hudā-yı lā-yezāl
8. Dehr-i dūn bākī midir hīç gitdi bu tārīhde
Eyledi **Maḥmūd Nedīm Paşa** na'īme intikāl
1300 [1883]

[22a] II⁵²

'Abdül'azīz Hān vālidesine vefāt tārīhidir
[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Eylesin Pertev Piyāle⁵³ Vālide Sultān'ı Hāk
'Ālem-i 'uqbāda dā'im maġfiretle kāmran
2. Çünkü taht-ı saltanatdan etdiler ḥal' u şehīd
Necli Hān 'Abdül'azīz'i toḡsan üçde ḥā'inān
3. Gördüler merḥūmeye çok zulm ü 'udvānı revā
Çeşme-i çeşmānı olmuşken elemle ḥūn-feşān
4. Ğaşb edip emvālını hem ḥabs ü tescīn etdiler
Dīdesinden muḥtefī kalmışdı dünyā bir zamān
5. Hāzret-i 'Abdülhamīd Hān-ı 'adālet-perveri
Etdi Hızr-āsā 'aṭā vaḡtā ki Rabb-i müste'ān
6. Hāklarından geldi kānūn üzre ol zālimleriñ
Eyledi ervāḥ-ı ecdād-ı 'izāmın şādmān
7. 'Adl ü lūṭfu tesliyet-baḡşā olup merḥūmeye
Tām sekiz yıl künc-i ṭā'atda geçirmiştir zamān⁵⁴
8. Māsivādan ḥasret-i necliyle çekmişdi elin
Hüsn-i ḥāl ü sīreti āsār-ı ḥayrından 'ayān
9. 'Ākıbet Hallāk'a teslim-i emānet eyleyip
Oldu şahrāh-ı beḡādan⁵⁵ kaşr-ı firdevse revān

⁵²D s. 28-29

⁵³Piyāle: Niyāle D s. 28

⁵⁴2-7. beyitler divanda yer almıyor.

⁵⁵beḡādan: fenādan D s. 28

10. Cāriyāt-ı hūr ile cennetde sürdükce şafā
Şehriyār-ı 'ālemi etsin Hudā zīb-i cihān

11. Dāl-i rahmetdir aña çıkdı bu tārīh-i bihīn
Ola me'vā māder-i 'Abdül'azīz Hān'a cinān
1301 [1883]

[22b] III⁵⁶

Edirne vālisi Kadrī Paşa'ya vefāt tārīhidir
[Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün]

1. Hep gelenler gidiyor kurb-ı Cenāb-ı Hakk'a
Çünkü insāna güzergāh-ı bekādır dünyā
2. İşte vāl-i Edirne iken etdi riḥlet
Devlet ü millete lāzım idi Kadrī Paşa
3. Başvekīl olmuş idi kaṭ'-ı merātib ederek
Ehl idi her işe eyler idi sa'y-ı evfā
4. Eylesin nī'met-i gufrānına lāyık Allāh
Şadr-ı firdevs ola merḥūma maḳām u me'vā
5. Bir gelenlerden idi gitdi dedim tārīhin
Bu sene vāy vefāt eyledi **Kadrī Paşa**
1301 [1884]

IV⁵⁷

Kāmil Paşa ḥaremi Zeyneb Hānım merḥūmeye vefāt tārīhidir
[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. 'Ālem-i fānīde yokdur kimseniñ
Zerrece ümmīdi istiḳrārına
2. Balsa da rif'at yine elbet düşer
Bu sipihriñ dām-ı pür idbārına
3. Vālidem merḥūmuñ oldu bir zamān
Ümm-i dünyā nā'il istiḳhārına
4. Hem-serim bir āşaf-ı kāmil idi
Gitdi āḥir maḡfired gülzārına

⁵⁶D s. 43-44

⁵⁷D s. 44-45

5. Vakt-i mevte etmemiş ızhâr Hâk
Kim kalır belli degildir yârına
6. İrci'î⁵⁸ emri gelince gūşuma
Ben hitâm verdim cihânîñ kârına
7. Uçdu murğ-ı cân huzûr-ı Hâzret'e
Vâkıf oldum vuşlatıñ esrârına
8. Hasbeten lillâh ehl-i hâcetiñ
Bezî-i mâl eyler idim ikrârına
9. Hâk te'âlâ rahmetiyle şâd edip
Yağmasın cismim cehennem nârına
10. Koymasın vâdî-i zulmetde beni
Kabrîmi ğark eylesin envârına
11. Riğletim târîhi bu mışra' benim
Gitdi **Zeyneb Hanım** 'uqbâ dârına
1301 [1883-84]

[23a] V⁵⁹

Ankara'da inşâ olunan Hamîdiyye Caddesi'ne târîhtir
[Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün]

1. Şehinşâh-ı mufahhâm⁶⁰ Hâzret-i 'Abdülhamîd Hân kim
Eder âşâr-ı i'mâriyla yer yer mülkünü ihyâ
2. Kemâl-i kudret-i şâhânesi her yolda zâhirdir
Teraqqıyyât-ı 'aşr-ı şevketin taqdîr eder dünyâ
3. Bu yol kim şâhrâh-ı pâyitaht-ı devlet olmuşdur
Açıldı nâm-ı nâmî-i hümâyûnuyla bî-hemtâ
4. Onu vâlî 'Azîz Paşa kulu vaḳtiyle yapırdı
Muvaffaḳ eyleye emsâliniñ inşâsına Mevlâ⁶¹
5. **Celâl** itmâmına bâ-'avn-i Hâk buldum şu târîhi⁶²
Yolunda yapıdı bu şehrâhı hâlâ şâh-ı mülk-ârâ
1301 [1883-84]

⁵⁸İrci'î ilâ rabbiki râdiyeten merdiyye(ten): Razi olarak ve kendisinden razı olunmuş olarak Rabbine dön. (10 Fecr suresi, 28. ayet)

⁵⁹D s. 29

⁶⁰mufahhâm: mu'azzam D s. 29

⁶¹Bu beyit divanda yer almıyor.

⁶²Celâl itmâmına bâ-'avn-i Hâk buldum şu târîhi: Celâl bâ-'avn-i Hâk itmâmına târîh şu mışra' D s. 29

VI⁶³

Ankara Dā'ire-i Belediyyesinin inşāsına tārīhdir
[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Hāzret-i 'Abdülhamīd Hān'ın 'ulüvv-i himmeti
Etmede ta'yīn-i i'mārāta vālā dā'ire
2. Bu vilāyetde 'Azīz Paşa kulu vālī iken
Kıldı iqdāmāt ile te'sīs ü inşā dā'ire
3. Sāye-i şāhānede bu beldenin tanzīmüne
Eylesin şu tarh-ı nevde sa'y-ı evfā dā'ire
4. Çıkdı fetḥ-i bābına tārīḥ-i ra'nādır **Celāl**
Ankara şehrine yapıldı bu a'lā dā'ire
1301 [1883-84]

VII⁶⁴

Maḥdūmum Şemseddīn Ziyā'nın tārīḥ-i velādeti
Fı 13 Zilḥicce 1300 ve fı 3 Teşrīnıevvel 1883 Rūmī Pazartesi gecesi sā'at 9 [15 Ekim 1883]
[Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

1. Bīn üç yüz sālinin Zilḥiccesinde 'ıyd-ı adḥāda
'İnāyet kıldı bir maḥdūm şulbūmden Hudā dehre
2. Peder bahşāyişidir aña bu tārīḥ-i cevher-dār
Mu'ammer eyleye Hāḫ geldi **Şemseddīn Ziyā** dehre
1300

VIII⁶⁵

Hāfīdem 'Aṭiyye Nī'metullāh'ın tārīḥ-i velādeti
Fı 27 Şafer 1301 ve fı 15 Kānunuevvel 1883 Rūmī Perşembe günü sā'at 3 daḳıḳa 8 [28 Aralık 1883]
[Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün]

1. Kemāl-i 'āfiyetle zīver-i mihr-i cihān olsun
'Aṭiyye'ndir İlāhī nī'metiñden⁶⁶ eyle pür behre
2. Dü dest-i şükrü refetdim de inşād⁶⁷ eyledim tārīḥ
Hāfīdem **Nī'metullāh** geldi üç yüz birde bu dehre
1301

⁶³D s. 29-30

⁶⁴D s. 45-46

⁶⁵D s. 46

⁶⁶nī'metiñden: nī'metiñdir D s. 46

⁶⁷inşād: inşā D s. 46

IX⁶⁸

Ḥafīdim Maḥmūd Cemīl'in tārīḥ-i velādeti

Fı 3 Muḥarrem 1303 ve fı 1 Teşrīnıevvel 1885 Şalı günü sā'at 5 Daķıķa 8 [12 Ekim 1885]

1. Kōnuldu ḥafīdim mehd-i şūhūda
Dedi ben tuḥfe-i Rabb-ı celīlim
2. Mevlidine buldum böyle bir tārīḥ
Üç yüz üçde toğdu **Maḥmūd Cemīl'im**
1303

[24a] X⁶⁹

Maḥdūmum Meḥmed 'Ātīf'ın tārīḥ-i velādetidir

Fı 20 Reb'ülāḥir 1303 ve fı 14 Kānunuşānī 1886 Şalı gecesi sā'at 10 [26 Ocak 1886]

Burc-ı kamer Mīzān

Toğdu **Meḥmed 'Ātīf Beg**

1303

cümlesi tārīḥ-i velādet zuhūr etmişdir

XI⁷⁰

Maḥdūmum 'Alī Ferīdūn'ın tārīḥ-i velādeti

Fı 19 Ramazān 1304 ve fı 30 Mayıs 1887 Cumartesi gecesi sā'at 6 daķıķa 10 [11 Haziran 1887]

Teşlīs-i kamer be-Sa'd-i ekber⁷¹XII⁷²

Ḥuzūr-ı hümāyūna taķdīm olunan sāl tārīḥidir

[Müfte'ilün müfte'ilün fā'ilün]

1. Dā'im ola ḥazret-i 'Abdülḥamīd
Mażhar-ı tevḥīķ-i cenāb-ı mücīb
2. Pādişāh-ı pādişāh ecdādıdır
Olsa sezā bābına 'ālem münīb
3. Ma'delet-ārā şeh-i 'ālī-himem
Emri ḥikem-āver ü re'yi muşīb
4. Lūtf u 'aţā menba'ı ṭab'ı kerīm
Ḥulķu ḥasen ṭıynet-i pāki necīb

⁶⁸D s. 46⁶⁹Divanda yer almıyor.⁷⁰Divanda yer almıyor.⁷¹Ay'ın Jüpiter'e 120 derecelik açı yapması.⁷²D s. 30-31

5. Düşmenini bend ide bā-'avn-i Hâk

Ḳabza-i şemşîre o şâh-ı mehib

6. Taht-ı hilâfetde olup ber-ḳarâr

Kevkeb-i bahtı ola Keffü'l-haẓîb⁷³

7. Her sene etdikce teceddüd ola

Minber-i şânında sa'âdet haẓîb

8. Âyet-i tebrîk bu târîḥ-i sâl

نصر من الله وفتح قريب⁷⁴

1302 [1884-85]

XIII⁷⁵

Maḥdûmum Muştafâ Ğâlib'iñ târîḥ-i velâdeti

Fî 8 Şafer 1302 ve fî 14 Teşrînişânî 1884 Perşembe gecesî ba'de'l-ğurûb sâ'at 12 dakîka 45 [27 Kasım 1884]

Der terbî-i Şems be-Müşterî

Burc-ı Kamer Hût

1. Hudâ kıldı iḥsân yine bir oğul

Ola 'ömrü efzûn bunu ṭalibim

2. Ḳonuldu cihân mehdine çok şükür

Bu târîḥde "Muştafâ Ğâlib'im"

1302

[24b] XIV⁷⁶

Gelibolu Mevlevîḥânesi postnişîni Ḥüsâmeddîn Efendi merḥûmuñ vefâtına târîḥdir⁷⁷

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

1. Ḥüsâmeddîn-i rûşen-dil ki yıllarca bu dergehde

Füyûz-ı şems-i Mevlânâ ile tenvîr-i bezm etdi

2. Nice demler sürüp Allâh yolunda açdı tennûre

Vişâl-i Hâḳḳı râh-ı Mevlevîden keşf ü cezm etdi

3. Semâ'-ı 'aşḳ-ı rûḥânî ile devrin edip itmâm

Bu muṭrîb-ḥânedede Allâh içün nefsiyle rezm etdi

⁷³Keffü'l-haẓîb: Sabit yıldızlardan olan kuzey takımyıldızlarından Zatü'l-kürsî'nin on üç yıldızından en parlak olanı. Gece yarısına varınca duaların kabul olduğu söylenir. Şairler bunu parlak olduğu için güzellerin alınına teşbih etmişlerdir. Bkz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, *Firdevs-i Tavîl and His Da'vet-nâme* (Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995), 38.

⁷⁴Naşrun minallâhî ve fetḥun ḳarîb: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. (109 Saff suresi, 13. ayet)

⁷⁵Divanda yer almıyor.

⁷⁶D s. 45

⁷⁷Bu ifade divanda yer almıyor.

4. Ederken āh çıkdı fevtine tārīḥ bu mısrā'

Hüsameddīn Efendi dergeh-i 'uḳbāya 'azm etdi

1302 [1885]

[25a] XV⁷⁸

Yıldız Sarāy-ı hümāyūnu pīşgāhında inşā olunan cāmī'-i şerīfe tārīḥdir

[Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün]

1. Şāhenşeh-i 'ālī-himem şevketlū Ḥān 'Abdülhamīd

Olsun şükūh u şān ile taḥt-ı ḥilāfetde mekīn

2. Halk eylemiş Rabb-ı kerīm ol pādīşāh-ı a'zamı

Hem vāḳıf-ı ḥayrū'l-umūr hem ḥāmī-i dīn-i mübīn

3. Āsarı şāhid nev-be-nev niyyāt-ı ḥayr-āyātına

Etdi li-vechillāh binā bu ma'bed-i pāki metīn

4. Ol bānī-i zī-şevketiñ da'vātıñ etsinler edā

Kıldıkca īfā-yı şalāt anda hemīşe mü'minīn

5. Tārīḥ-i itmāmın Celāl nazm eyledim bi'l-iftihār

Kıldı bu ra'nā cāmī'i inşā imāmū'l-müslimīn

1302 [1885]

XVI⁷⁹

Ekber-i evlādım Münir Bey'e lihye tārīḥidir

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. Sen yetiştirdiñ saña etdim emānet oğlumu

Aṭvel-i 'ömr ile mes'ūd eyle yā Rabb-ı ḳadīr

2. Nūr-ı 'aynım lihyeñe tārīḥ bu mısrā' seniñ

Kıldı nev-ḥaṭ levḥa-i vech-i müniri müstenir

1303 [1885-86]

[25b] XVII⁸⁰

Vālidem merḥūmeniñ vefātına tārīḥdir

[Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün]

1. İrci'ī⁸¹ emriyle terk etdi cihānı vālidem

Eyledi cān-gāhımı sūzān nār-ı firḳati

⁷⁸D s. 31

⁷⁹Divanda yer almıyor.

⁸⁰D s. 47

⁸¹İrci'ī ilā rabbiki rādiyeten merdiyye(ten): Razi olarak ve kendisinden razı olunmuş olarak Rabbine dön. (10 Fecr suresi, 28. ayet)

2. Yazdı bu tārīhi göz yaşıyla hāme fevtine
Kıldı **Zehrā Hanım** üç yüz üçde mesken cenneti
10 řa'bān 1303 [14 Mayıs 1886]